

Värner Rydén – en av de stora skolmännen

Författare:

TAM-Arkiv

I oktober 1904 inträffade ett tidigt exempel på civil olydnad. I Malmö hade biskopen informerat lärarna i Caroli församling att samlas i kyrkan för att barnen skulle förhöras i kristendomskunskap. Men 32 manliga lärare vägrade infinna sig till förhöret. Tilltaget ledde till att skolrådet gav lärarna – bland vilka folkskolläraren Värner Rydén varit en drivande kraft – en erinran.

Vem var då denne rebelliske skolman som inte drog sig för att utmana självaste biskopen på detta iögonenfallande sätt? Värner Rydén var en av det tidiga 1900-talets stora skolpolitiker. Som föregångsman på utbildningsreformernas område var han den siste i raden. Han följde i fotspåren på två andra skolpolitiska förgrundsgrundsgestalter under det förra seklets första årtionden: Fridtjuv Berg och Emil Hammarlund. Han verkade för en demokratisk skola - för att alla barn skulle få samma chans oavsett social och ekonomisk bakgrund. Därför stödde han Fridtjuv Bergs idéer på en gemensam bottenskola för alla medborgare. Han ville också se en barndomsskola som var konfessionslös. Skolan skulle tjäna utvecklingen och demokratin istället för statskyrkan.

Värner Rydén föddes den 16 september 1878 i Asarum, Blekinge län. Han tog folkskollärarexamen i Växjö 1899. År 1901 blev han sedan ordinarie folkskollärare i Malmö.

Det var i Malmö den tidiga arbetarrörelsen hade sitt centrum. Det var här August Palm verkade som agitator. Rydén blev tidigt politiskt och socialt engagerad. Han anslöt sig till det socialdemokratiska partiet i Skåne. År 1902 blev han medarbetare i den inflytelserika tidningen ”Arbetet”. I denna publikation argumenterade han energiskt mot tidens konservativa åsikter – inte minst på skolans område.

Han argumenterade mot idéerna om ”halvtidsläsning” - att vissa elever med små möjligheter till fortsatta studier skulle arbeta deltid parallellt med studierna. Detta för att de tidigt skulle vänja sig vid det manuella arbete som väntade dem efter skolgången.

En annan hjärtefråga var alltså att bryta prästerna och statskyrkans makt över skolan. Prästerna saknade nödvändig kompetens i många – för skolutbildningen – väsentliga frågor, menade han. Katekesundervisningen med dess lärande av textstycken utantill såg han som ett själlöst rabblande. Han ville istället ge Bibeln och inte minst bergspredikan en större plats i undervisningen. I tidningen Arbetet beskrev han sin långsiktiga vision: först en frivillig religionsundervisning, därefter en konfessionsfri.

År 1905 blev han ordförande i det socialdemokratiska partiets distriktsstyrelse. Han invaldes sedan 1907 i Sveriges Riksdag. Där blev han en mycket aktivt kraft som inte minst arbetade för att reformera den svenska skolan i demokratisk riktning.

När den socialdemokratisk-liberala koalitionsregeringen under Edén tillträdde 1917 blev Rydén ecklesiastikminister. Hans tid som minister blev en väsentlig reformperiod i den svenska skolans historia. År 1918 upprättades praktiska ungdomsskolor, gemensam överstyrelse för folkskol- och yrkesväsendet, lönereglering för lärarkåren m.m. Genom hans politiska skicklighet tillkom besluten i stort politiskt samförstånd utan egentlig riksdagsstrid.

Först 1927 var den av Rydén 1918 tillsatta skolkommisionens förslag om bottenskolan färdigt för riksdagsbehandling – då under John Almkvist som ecklesiastikminister – liksom Berg och Rydén var han tidigare folkskollärare. Riksdagens beslut blev en kompromiss: En sexårig folkskola med en fyraårig realskola, alternativt fyraårig folkskola och femårig realskola. Parallellsystemet bibehölls alltså och skulle inte vara helt avskaffat förrän grundskolan infördes på 1960-talet.

Under Rydéns tid som minister fattades också beslut om att skolbarnen inte längre skulle lära sig katekesen utantill. Han bidrog också till att kristendomsundervisningen som helhet fick mindre undervisningstimmar. Det senare beslutet blev speciellt kontroversiellt inte minst bland prästerna. Många av dem uppfattade att både deras egen och kristendomens ställning i samhället var hotad. Han avgick som minister 1919.

Rydén blev sedan en av de mest aktiva krafterna inom Sveriges allmänna folkskolläraryörening (SAF). Redan 1916 blev han medlem av föreningens centralstyrelse. År 1921 blev han sedan vice ordförande och 1930 ordförande. Under denna tid ifrågasattes en del av de reformer inom skolans område som Rydén varit med att utforma. Efter sin ministertid verkade han för försvara reformerna, som då periodvis kom att kritiseras hårt från konservativt håll. ”Varje reformperiod följes av angrepp på reformerna, men striden går över”, menade han. Det gällde att försvara politiska landvinningar som heltidsläsningen, fortsättningsskolan och lärarkårens rättigheter.

Under år 1929 blossade frågan om katekesundervisning i skolan åter upp. Den då sittande konservativa regeringen Lindman beslöt att ”ett mindretal korta, till såväl innehåll som form lättillgängliga stycken eller minnesord, hämtade ur Luthers lilla katekes eller den kristna kyrkans klassiska litteratur i övrigt” skulle läras utantill. Värner Rydén – som var en starkt drivande kraft inom SAF – motsatte sig givetvis förändringen.

Ett återkommande ämne i 1920-talets riksdagsdebatter var privatskolorna och deras ställning. Rydén argumenterade i denna diskussion för att skolan var en gemensam uppgift. Folkskolan skulle – enligt hans mening – vara den allmänna skolan.

Trots hans kritik mot dåtidens kristendomsundervisning var det under Rydéns tid självklart att Sverige var ett kristet samhälle. Det han förespråkade var en allmänkristlig undervisning i motsats till det han såg som katekesen dogmatism.

Rydén var också ordförande i 1919 års skolkommision under dess första tid. Han var sakkunnig vid folkskoleutredningen 1919.

Han var en produktiv och mycket skicklig skribent. Han skrev artiklar och gav ut böcker. Under de första åren på 1920-talet började han ge ut läroböcker i vitt skilda skolämnen: modersmål, räkning och geografi för folkskolan. En storsäljare var boken: ”Medborgarkunskap” som kom ut 1923. Den framställdes för fortsättningsskolan, men den blev använd även i andra skolformer. Boken – som handlade om politisk demokrati, medborgerliga rättigheter och skyldigheter – utkom med en upplaga på sammanlagt en miljon exemplar!

År 1930 avled så Värner Rydén hastigt och oväntat 52 år gammal mitt i sin gärning som skolpolitiker. Den 9 september hade han ett kommittésammanträde i Malmö angående lärarlöner. Detta blev det sista arbete han utförde under sin levnad. Diagnosen visade på att dödsorsaken var matförgiftning.

Litteratur:

Larsson, Ulf. (2000) Skolmannen Värner Rydén – en av Brantings män. Hjalmarson & Högberg Bokförlag.

Svensk Läraretidning. 1930.

Artikeln har skrivits för webbplatsen Lärarnas historia och publicerades i mars 2010. För källreferens ange: Författare, Artikelitel, www.lararnashistoria.se, 2010.